

*Бачинська Н. Я.
(м. Одеса)*

ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ АНГЛІЙСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Анотація. У статті розглядається змістовий аспект формування соціокультурної компетенції студентів мовних спеціальностей засобами англійського фольклору. Розроблено критерії та підходи до відбору навчального матеріалу.

Ключові слова: соціокультурна компетенція, студенти мовних спеціальностей, англійський фольклор.

Протягом останніх років в українській методиці навчання іноземних мов приділяється велика увага формуванню соціокультурної компетенції студентів. Ця проблема досить плідно вивчається науковцями і методистами як у загальнотеоретичному плані, так і в практичній діяльності щодо виявлення найбільш оптимальних способів формування цієї компетенції.

СКК досліджували у різних аспектах: формування СКК учнів молодшого шкільного віку (О. О. Коломінова), учнів старшої школи (О. А. Бондаренко, І. А. Воробйова, І. Е. Ріске), учнів основної школи в процесі навчання англійського діалогічного мовлення (Ю. В. Кузьменко), формування англомовної СКК у студентів мовних спеціальностей на базі німецької мови як першої іноземної (Л. М. Писанко), майбутніх вчителів іноземних мов (Т. М. Колодько, Н. А. Ігнатенко), студентів в немовному ВНЗ (Р. О. Гришкова, І. В. Султанова, В. Н. Топалова, О. Є. Щербакова) та ін. Однак формування соціокультурної компетенції студентів мовних спеціальностей засобами англійського фольклору не було предметом спеціального дослідження. Розглянемо змістовий аспект формування соціокультурної компетенції студентів мовних спеціальностей засобами англійського фольклору.

Зміст навчання, за С. Ю. Ніколаєвою, має забезпечити досягнення головної мети навчання, який полягає в тому, щоб навчити спілкуванню іноземною мовою в типових ситуаціях повсякденного життя в межах програмного матеріалу. Вчена зазначає, що здатність студентів спілкуватися іноземною мовою забезпечується формуванням іншомовної комунікативної компетенції, до складу якої входять мовна, мовленнєва і соціокультурна компетенції [4, 42].

Згідно «Програми з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проект», особливої уваги надається соціокультурному компоненту навчання іноземної мови протягом усіх п'яти курсів [5 1]. Проте, експериментальне навчання проводилося на молодших (1 та 2) курсах, оскільки формування СКК засобами англійського фольклору найбільше відповідає темам початкових курсів студентів мовних спеціальностей та рівню їх мовної підготовки. Крім того, фольклорні тексти є більш простими для розуміння автентичними текстами, що відбивають культуру країни, і в той же час вони досить багаті на соціокультурну інформацію взагалі та на лексику з соціокультурним компонентом семантики зокрема.

Метою нашої статті є дослідження змістового аспекту формування соціокультурної компетенції студентів мовних спеціальностей. Задачами є виділення критеріїв та підходів до відбору навчального матеріалу, що складають змістовий аспект формування соціокультурної компетенції.

Формування соціокультурної компетенції студентів мовних спеціальностей проводилося на заняттях з різних дисциплін англомовного циклу, які входять до складу обов'язкових предметів, відповідно навчальній програмі у вищих закладах освіти на мовних факультетах, а саме: країнознавство, практична фонетика, практична граматики англійської мови, практика усного та писемного мовлення (ПУПМ), а також домашнє читання, яке входить до складу дисципліни ПУПМ. На вивчення англомовних дисциплін на молодших курсах за спеціальністю «Філологія. Мова і література (англ.)» відведено досить велика кількість годин (ПУПМ — 198 годин на 1 курсі і 180 годин на 2 курсі, практична граматики — 108 годин на 1 курсі і 126 годин на 2 курсі, практична фонетика — 126 годин на 1 курсі і 72 години на 2 курсі, і країнознавство — 36 годин на 2 курсі). Таким чином, ми вважаємо можливим впроваджувати у весь процес навчання додатковий фольклорний матеріал, який буде тісно перетинатися з програмним матеріалом під час вивчення вищезазначених навчальних дисциплін англомовного циклу.

Предмети, передбачені робочим навчальним планом за напрямом підготовки — 6020303 Філологія. Мова і література (англ.), повинні забезпечити практичне володіння мовою, що вивчається, не тільки як засобом пізнання та спілкування на заняттях з англійської мови, але і як засобом навчання, подальшої самоосвіти, оволодіння англомовною культурою та засобом виходу на міжкультурну комунікацію. Поряд з повідомленням знань про країну, мова якої вивчається, курс спеціальних дисциплін має розкривати перед студентами виховні та загальноосвітні можливості іноземної (англійської) мови як джерела відомостей про національну культуру, історію та сучасний спосіб життя народу — носія мови, що вивчається. Висвітлення цієї інформації має здійснюватися в тому вигляді, в якому ці відомості зафіксовані в семантиці власних назв, словосполучень, фразеологізмів, прислів'їв та приказок, крилатих висловів, слів реалій і т. ін. Вирішення означених завдань, на нашу думку, може бути успішним тільки на основі встановлення і формування міжпредметних зв'язків у циклі спеціальних англомовних дисциплін. Бо використання в процесі навчання міжпредметних зв'язків допомагає викладачеві розкрити єдність між теорією мови і практикою її застосування, повно і всебічно показати студентам широку сферу функціонування мови, сприятиме підготовці майбутніх професіоналів до розуміння, а згодом і розв'язання сучасних наукових, соціальних і виробничих завдань, які потребують відповідних мовленнєвих умінь [7, 197].

Дотично теми нашого дослідження для реалізації можливості формування СКК студентів мовних спеціальностей на практиці було обрано суб'єктно-діяльнісний, культурологічний і соціокультурний підходи до викладання іноземних мов, як такі, що найбільш повно відображають специфіку навчання.

Суб'єктно-діяльнісний підхід у процесі вивчення іноземної мови у ВНЗ є реалізацією такого способу навчання, при якому здійснюється упорядковане, систематизоване і взаємнопіввіднесене навчання іноземній мові як засобу спілкування в умовах моделювання (відтворювання) мовленнєвої діяльності під час занять або самостійної роботи (самоосвіти) — невід'ємної і складової частини загальної екстралінгвістичної діяльності [6, 17].

Культурологічний підхід передбачає взаємозв'язок мови, мовлення, культури, етносу у проектуванні технологій формування СКК. Такий підхід до навчання мовам означає передусім осмислення студентами проявів культурного фону в лексиці і фразеології, морфології і синтаксисі та припускає інтерпретацію текстів як творів духовної діяльності людини, а також сприяє знайомству з творами

живопису, скульптурою, виробами декоративно-прикладного мистецтва.

Соціокультурний підхід до навчання мови, як зауважує А. М. Щукін, припускає в процесі занять тісну взаємодію мови і культури їх носіїв. Результатом такого навчання є формування як комунікативної, так і соціокультурної компетенцій, що забезпечують використання мови в умовах певного культурного контексту на основі діалогу культур [8, 105]. Т. М. Балихіна визначає соціокультурний підхід, як такий, що обумовлює модель навчання, при якій викладач акцентує увагу на тому, як в одиницях мови відбиваються особливості культури і мислення носіїв мови, а культурознавча інформація витягається з самих мовних одиниць [1, 26].

Відтак, в нашому дослідженні при формуванні СКК студентів мовних спеціальностей засобами англійського фольклору більш пильна увага приділялася лексичним одиницям з національно-культурним компонентом семантики, оскільки лексика є основним носієм соціокультурної інформації.

Як зазначає С. Ю. Ніколаєва, знання з іноземної мови асоціюється із знанням слів, в той час як володіння мовою — з лексичними навичками, які саме й забезпечують функціонування лексики у спілкуванні. Отже, лексичні навички слід розглядати як найважливіший і невід'ємний компонент змісту навчання іноземної мови, а їх формування саме і є метою вивчення лексичного матеріалу [4, 92].

Таким чином, уміння використовувати специфічні для певної культури мовні одиниці адекватно ситуації (до яких входять і уміння використовувати лексичні одиниці, що містять у собі соціокультурну інформацію) є передумовою формування як комунікативної, так і соціокультурної компетенції.

Г. В. Єлізарова вважає, що для формування навичок і умінь ефективного спілкування необхідно включити роботу по засвоєнню культурного компонента лексичного значення в процес засвоєння іншомовної (англомовної) лексики. На думку вченої, така робота повинна починатися на першому етапі — на етапі презентації з демонстрації того, що словникові дефініції носять обмежений характер, а культурно-обумовлений компонент значення того чи іншого слова необхідно шукати в системі цінностей, в образі життя, у моделях поведінки носіїв англомовних культур [3, 69].

Отже, ми вважаємо, що з метою формування СКК студентів мовних факультетів необхідно сформувані такі знання, навички і уміння, пов'язані з лексичним пластом англійської мови:

знання: лексичних одиниць з національно-культурним компонентом семантики, фразеологічних одиниць, мовних афоризмів, фольклорних текстів;

відповідностей між мовними одиницями української та англійської мов;

навички: розпізнавання та вживання навчально-мовленнєвих одиниць з соціокультурним компонентом; коректного використання безеквівалентної та фонової лексики під час конструювання мовленнєвого акту;

уміння: використовувати навчально-мовленнєві одиниці з соціокультурним компонентом у міжкультурному спілкуванні.

Схарактеризуємо критерії відбору навчального матеріалу. Згідно з Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти [2, 102] і враховуючи специфіку нашої роботи було обрано такі критерії: соціокультурна спрямованість і автентичність навчального матеріалу, наявність фольклорного жанру/мотивів/елементів, наповненість навчального матеріалу лексикою з соціокультурним компонентом, пізнавальна цінність та інформативність матеріалів, посиленість і доступність, відповідність Програмі викладання іноземних мов для мовних спеціальностей.

Планування роботи саме з автентичними текстами зумовлюється тим, що студентам мовних спеціальностей за профілем навчання необхідно вивчати тексти, створені саме носіями мови для певних соціальних і культурологічних потреб того мовного середовища, в якому вони виникли. В свою чергу, фольклорні тексти є різновидом автентичних текстів і відображають культуру, традиції та побут носіїв мови, що вивчається. Фольклорні тексти характеризуються значним потенціалом у плані розуміння світосприйняття і вербального менталітета нації. Завдяки мовним засобам фольклору відбивається мовна картина світу країни. Критерій наявності фольклорного жанру/мотивів/елементів в навчальному матеріалі передбачав відбір найбільш доцільних фольклорних жанрів, форм, тем, мотивів, образів, тобто реальних зразків англійського фольклору з метою ознайомлення і досконалого вивчення англійської фольклористики. Стосовно критерія наповненості навчального матеріалу лексикою з соціокультурним компонентом, акцент було зроблено на навчально-мовленнєвих одиницях з соціокультурним компонентом, а саме: 1) лексичних одиницях з національно-культурним компонентом семантики; 2) фразеологічних одиницях; 3) мовних афоризмах; 4) фольклорному тексті. За критерієм пізнавальна цінність та інформативність матеріалів відбиралися фольклорні тексти малих та великих форм, які найбільш повно відбивали англійську культуру та містили чималу кількість соціокультурної інформації. Критерій посиленості та доступності навчального матеріалу передбачав використання автентичних текстів, які були б релевантні

рівню володіння англійською мовою студентів 1 та 2 курсів і враховував можливості студентів для засвоєння відібраного матеріалу. Студенти спочатку знайомилися з більш простими жанрами англійського фольклору (дитячими віршами, лімериками, загадками, прислів'ями та приказками) і поступово долучалися до більш складних жанрів (казок, легенд, міфів, балад, пісень, забобонів, традицій, свят). Щодо відповідності програмі викладання іноземних мов відбір мовного матеріалу здійснювався з урахуванням тем, рекомендованих чинною програмою.

З дитячими віршами, загадками, лімериками, прислів'ями та приказками студенти знайомилися на 1 курсі навчання у першому семестрі, оскільки ці види фольклорних текстів є більш простими для сприйняття студентами та виступають підґрунтям для вивчення більш складних за обсягом та розумінням фольклорних текстів. На нашу думку, їх доцільно використовувати на заняттях з практичної фонетики для тренування правильної вимови та практичної граматики для більш досконалого вивчення граматичних конструкцій, а також на заняттях з ПУПМ для осмислення і запам'ятовування стандартної форми фольклорних текстів малих жанрів, розуміння їх моралі і ситуацій, де вони є доречними, для розпізнавання їх смислу і натяку, що міститься в них, на певну соціокультурну інформацію. У другому семестрі 1 курсу студенти починали вивчати більш складні фольклорні жанри: казки та легенди, які використовувалися як навчальний матеріал на заняттях з ПУПМ та домашнього читання, а на заняттях з практичної фонетики студенти знайомилися з народними піснями. У третьому семестрі (2 курс) студентів продовжували знайомити із британськими казками та легендами, а також знайомили з міфами і баладами, робота з якими продовжувалася і протягом 4 семестру. Ознайомлення студентів із народними традиціями та звичаями, забобонами та святами доцільно проводити під час усього періоду навчання за темами, які вивчаються за планом.

У курсі «Країнознавство» студенти знайомилися з географічним розташуванням країни, кліматом, рослинним та тваринним світом, економікою, складом країни, символікою, політичною системою, історичним розвитком країни, релігією, освітою, культурою, святами та традиціями. Матеріал цього курсу виступав підґрунтям для більш детального ознайомлення з англійською фольклористикою, сприяв підвищенню мотивації до вивчення англійської мови в цілому, і формуванню соціокультурної компетенції зокрема.

Відтак, в статті було розглянуто змістовий аспект формування СКК студентів мовних спеціальностей засобами англійського фольклору;

було зроблено акцент на необхідності формування СКК на основі встановлення і формування міжпредметних зв'язків у циклі спеціальних англomовних дисциплін; описано критерії та підходи до відбору навчального матеріалу. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці спеціальної системи вправ з формування СКК студентів мовних спеціальностей засобами англійського фольклору.

Література

1. Балыхина Т. М. Методика преподавания русского языка как неродного (нового) : учебное пособие для преподавателей и студентов / Т. М. Балыхина. — М. : Издательство Российского университета дружбы народов, 2007. — 185 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. — К. : Ленвіт, 2003. — 273 с.
3. Елизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам / Г. В. Елизарова. — СПб : КАРО, 2005. — 325 с.
4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. — Вид. 2-е, випр. і перероб. — К. : Ленвіт, 2002. — 328 с.
5. Програма з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання) : проект / Колектив авт.: С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей, Ю. В. Головач та ін. — К. : Київський державний лінгвістичний університет, 2001. — 245 с.
6. Сороковых Г. В. Программа-концепция формирования субъекта образования в процессе изучения иностранного языка в неязыковом вузе / Г. В. Сороковых. — М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2004. — 108 с.
7. Тесленко О. В. Міжпредметні зв'язки як педагогічна проблема / О. В. Тесленко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : збірник наукових праць. Випуск 8-9. — Харків : ХДПУ, 1998. — С. 197–200.
8. Щукин А. Н. Методика преподавания русского языка как иностранного / Анатолий Николаевич Щукин. — М. : Высшая школа, 2003. — 334 с.

Бачинская Н. Я. Содержательный аспект формирования социокультурной компетенции студентов языковых специальностей средствами английского фольклора. — Статья.

Аннотация. В статье рассматривается содержательный аспект формирования социокультурной компетенции студентов языковых специальностей средствами английского фольклора. Разработаны критерии и подходы к отбору учебного материала.

Ключевые слова: социокультурная компетенция, студенты языковых специальностей, английский фольклор.

Bachyn's'ka N. Content Aspect of Socio-cultural Competence Formation of Students Majoring in Languages by Means of the English Folklore. — Article.

Summary. The article considers the content of socio-cultural competence of students majoring in foreign languages. English folklore is regarded as an effective means helping to form such competence. Criteria and approaches to the selection of educational material are worked out.

Key words: sociocultural competence, students majoring in languages, English folklore.